

KIBRIS MASALLARI İLE ANADOLU MASALLARININ MOTİF YÖNÜNDEN MUKAYESESİ*

S. Nazan KIRIMHAN**

Kültürün millet hayatında önemli bir yeri vardır. Bu güne kadar kültürün çeşitli tarifleri yapılmıştır. Bu konuda Mümtaz Turhan şöyle demiştir:

"Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütün ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alâkaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlarla birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususî bir hayat tarzı temin eder".(1) Bu tarifde görüldüğü üzere her kültür diğerine nisbetle birbiriyle temasları, birbirini etkilemeleri tabii ve serbest kültür değişmelerine yol açmaktadır. Özellikle yanyana yaşayan farklı kültürlerin birbirlerinden aldıklarını kolayca hükme bağlamak mümkün görünmektedir.

Toplumun kültür taşıyıcılarından biri de "Masallar"dır. Masallar sahip oldukları toplumun felsefesini yansıtır. Her millet, özendiği rahat ve refahı ve bunlar için yapılan mücadeleyi kendi sembollerıyla ifade etmektedir.(2)

Türk Masalları'nın temel felsefesine göre çile çekmeden, hüner göstermeden mutluluğa erişmek mümkün değildir.(3) Bu durum "sabr eden derviş muradına ermiş" atasözünün bir nevi isbatıdır. Türk'ün çağlar boyunca temel felsefesi olan "Kahramanlık", "Çalışkanlık" masallarda da temel unsur olarak gözükmektedir.

Türkler, tarihi sebepler dolayısıyla çağlar boyunca çeşitli coğrafyalarda birbirlerinden ayrı olarak yaşamışlardır. Sahip oldukları kültür hazineleri, onların edebî mahsullerinde çok fazla farklılık ortaya çıkmamasına sebep olmuştur. Ancak yaşadıkları değişik coğrafya sebebiyle bazı farklılıklar, bazı farklı

değerler ortaya çıkmıştır. Temel felsefe sonuçta aynı kalmıştır.

İncelemeye tabi tuttuğumuz 18 masal Kıbrıs Güzelyurt yöresinden derlenmiştir.(4) Buna Prof.Dr.Saim Sakaoglu'nun yayımlanmış olduğu 18 masalı da dahil edersek 36 masal eder.(5) Bu masallardan 7'sinin Anadolu'da anlatılan masallar olduğunu tesbit etmiş bulunmaktayız; Muradına Ermeyen Dilber, Üç Turunçlar, Değirmenle Tavuk, Gurbagacak, Nardana Hanım, Kırk Gün Bir Ölüyü Bekleyen Gız, Gara Fatma.

Masalların incelenmesinde ilk dikkati çeken nokta tipler, yani kahramanlardır. Bunlar padişah, Arap, Keloğlan, Şehzade, Zengin adam, Dev, Koç, Koyun, Sihirli meyveler, Yoksul insanlar, Sihirli objeler, İhtiyarlar ile Güvercin'dir.

Tesbit edebildiğimiz ortak motifler, kahramanların yaptıkları işler, Üreme ve Türeme, Refaha kavuşma veya Sıkıntıya düşme, Güç işi buyurma, Aldatma veya Tuzak kurma ve sayı'lardır. Anadolu masallarında az rastlanan Deniz, Şarap ve Papaz motifi ise Kıbrıs masallarında sıkça görülmektedir.

Anadolu masallarında önemli bir unsur olan masal kahramanının iyi bir müslüman, Allah indinde makbul bir kul olması, Kıbrıs masallarında da tesbit edilmiştir. "Padişah ve Üç Oğlu" adlı masalda devî öldürmeye karar veren oğlan, deve karşı Kur'an okumaya başlayınca devin kudreti kesilir.

Anadolu masallarında, hatta Halk hikâyelerinde görülen "Üreme ve Türeme" ile ilgili motifler de, Kıbrıs masallarında aynı olağanüstülükle gerçekleşiyor. Dervişin verdiği nardan yiyen kadın hamile kalıyor veya hamileliğin gerçekleşmesine bir elma sebep oluyor.

Anadolu masallarında yer alan padişah oğullarının maceracı kişilikleri Kıbrıs masallarında da göze çarpıyor. Güzelliği ile ünlü bir kıızı bulmak için türlü tehlikelere göğüs germektedirler.

* Bu tebliğ, 7-10 Mayıs 1993 tarihlerinde Kıbrıs'ta düzenlenen VI. Uluslararası Ahmet Yesevi ve Türk Halk Edebiyatı Seminerinde sunulmuştur.

** Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Görv.

Sihirli objeler sayesinde "refaha kavuşma veya sıkıntıya düşme" motifini de görmekteyiz.

"Değirmenle Tavuk" masalında "Yoksul Kadın" bir değirmen ve akıllı bir tavuk sayesinde zengin olur: "Yaşlı Köylü ve Üç Kızı" adlı masalda ise, sihirli tavuk sayesinde yoksulluktan kurtulunur.

"Nardana Hakim" isimli masalda başına toplu iğne batırılan kız, "Güvercin" olur. Bu da sıkıntıya düşme motifine örnek teşkil eder.

"Güç İşi Buyurma" motifi de bu yöre masallarında görülmektedir. "Gurbagacak" adlı masalda güç işi buyuran padişahtır. "Padişah ve Üç Oğlu" adlı masalda ise kızlar evlenecekleri oğlanlardan yapılması güç taleplerde bulunurlar.

"Aldatma ve Tuzak" motifleri de aynilik göstermektedir. Aldatan daima yarar sağlar. Genellikle aldatılanın malına, canına bir kasıt vardır.

Benzerlik gösteren diğer bir motif de, "Sayı" motifidir. Her iki ülke masallarında da en fazla rastlanılan sayı üçtür. Padişahın üç oğlu vardır, devin yanında üç kız kurtarırlar, üç kıl sayesinde sıkıntılardan kurtulunur, üç şart koşma, üç turunc, kelle kesen kızının üç başı gibi.

Diğer bir sayı motifi de 40 sayıdır. Bu motif destanlarda da görüldüğü üzere, kırk gün kırk gece şeklindedir. 7 sayısı da rastlanılan masal motifidir.

Benzerlik gösteren bu motiflerin yanı sıra farklılık arzeden bir kaç motife de rastladık. Anadolu masallarında az rastlanan Deniz, Şarap ve ender görülen Papaz motifi aşağıda bahsedeceğimiz sebeplerle Kıbrıs masallarında görülmektedir.

Yukarıdaki örneklerde de gördüğümüz gibi, uzun zaman aralıklarında bir kaç neslin etkileşime sürecine maruz kaldığı kültürel değişime tiplerinde (tercih edici ve seçmeci tavır en aza inebilmektedir. Müslüman toplulukların hemen hemen tamamına yakını, bir başka müslüman toplulukla yanyana yaşamaktadır. İspanya müslümanları dışında ve yalnızca Türkler Hristiyan kültürün yanığında yok olmadan, "Milli Benlik, Kimlik ve Kişiliği"yle beraber "Dini Kimliği"ni korumuştur. İspanya müslümanları bir müddet sonra hristiyan kültürün içinde eriyip kayboldular. Türkler ise, Doğu Avrupa'ya, Kafkaslara, Kıbrıs, Girit gibi yerleşmesi ve coğrafyası bakımından geniş adalara müslümalığı da gö-

türdüler. Hristiyan kültür ile sınır sınıra veya iç içe yaşanan özellikle adalar da etkileşimin göstergelerinin daha bariz olacağını bir hipotez olarak kabullenmeliyiz. Halkın maddi ve manevi kültürü araştırılırken en sağlam kaynak olarak kabul edeceğimiz dile bağlı göstergelerin araştırılıp değerlendirilmesi, bize yeni ufuklar açacaktır. Edebi olup olmasına bakılmaksızın günlük dilden başlayarak kültür göstergesi sayılacak her türlü ifadeyi tek tek tesbit ederek hangilerinin Türk Kültür kalıbına, hangilerinin başka bir kültürden alınmakla birlikte Türklük damgasını yediğine karar vermek olacaktır. Bu açıdan bakılınca masalların dünyasına sinen gerek kelime kadrosu, gerekse motifler iki farklı kültürün yan yana yaşamakta olduğunun işareti sayılacak özellikler taşımaktadır.

Türk masallarında "Hoca", "Veli", "Derviş" gibi din adamları toplumun sosyal kontrol mekanizmalarını koruyan, güçlendiren ve zenginleştiren bir işlev üstlenmişlerdir(6). Çocuksuz ailelere çocuk kazandırmak, rüyalara girip geleceğin tanzimi de dahil, Türk masallarının ve efsanelerinin din adamlarına çok özel işlevler yüklediğini rahatça söylemek mümkündür.

19. yüzyılın son çeyreğinde bir İngiliz oyunuyla Osmanlı hakimiyetinden çıkan Kıbrıs adasının yönetimi, Kıbrıs Türklerinin varlıklarının bugüne kadar devam ettirmekten alıkoymadı. Başta Konya, Ermenek, Kastamonu'da olmak üzere, farklı zamanlardaki göç ve iskanlarla oluşan Kıbrıslı Türk nüfusun destan, masal, bilmece, atalar sözü, efsane, türkü gibi anonim Halk edebiyatı mahsullerini de Anadolu'dan Kıbrıs'a taşımıştır(7). Kıbrıs Türklüğünün Benliğini, Kimliğini ve Kişiliğini koruyarak günümüze ve gelecek zamanlara taşıyan bu sözlü mahsullerin öncelikle taranması, sonra da eğitim vasıtası olarak kullanılmasını teklif etmekteyiz.

NOTLAR

1. M. M. Turhan, Kültür Değişimleri, İst., 1969, s.56.
2. Umay Günay, "Masal" Türk Dünyası El Kitabı, Ank., 1992, s.321.
3. Umay Günay, a.g.e., s.321.
4. Sultan Kadirler, "Kıbrıs Güneşli Yürüş Masalları, G.U. Eğitim Fakültesi (Lisans Tezi), Ank., 1990.
5. Saim Sakaçoğlu, Kıbrıs Türk Masalları, Ank., 1983.
6. Sadık Tural, Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler, Ank., 1992, s.30.
7. Saim Sakaçoğlu, Kıbrıs Masalları: I, Türk Folkloru, 3(34), Mayıs 1982, 8-9; II, 3(35) Haziran 1982, 13-16; III, 4(37) Ağustos, 1982, 13-15; "Bir Kıbrıs Masalının Motifi Yapısı" Journal of Turkish Studies, 7(2) 1984, 357-368.